

Czym jest dzieło literackie? (koncepcja Romana Ingardena) – warsztaty filozoficzne z prof. Jackiem Wojtysiakiem

26 marca br. gościliśmy w murach PLSP prof. Jacka Wojtysiaka – kierownika Katedry Teorii Poznania KUL i współautora naszego podręcznika do filozofii pt. „Źródła mądrości”. Spotkanie z wybitnym znawcą filozofii Romana Ingardena, w którym uczestniczyli uczniowie klas pierwszych i czwartych (realizujących rozszerzenie z języka polskiego), dotyczyło dzieła literackiego w ujęciu Romana Ingardena. Wydarzenie odbyło się w ramach współpracy naszej szkoły z Wydziałem Filozofii KUL.

Roman Ingarden (1893–1970), uczeń Edmunda Husserla i przedstawiciel fenomenologii, uważany jest za jednego z najwybitniejszych polskich filozofów. Pracował jako profesor na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytecie Jagiellońskim. Jego wpływ wykraczał poza sferę czysto akademicką – był przyjacielem Edyty Stein (św. s. Benedykty od Krzyża); jego uczniem był prof. Antoni B. Stępień z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Ingardena cechowały wszechstronne zainteresowania – od fizyki po sztukę (w tym literaturę). Był twórcą amatorem, pasjonatem czytania oraz znawcą literatury niemieckiej i filozofem literatury. Zainteresowanie problematyką dzieła literackiego znalazło odzwierciedlenie w takich publikacjach Ingardena, jak: „O dziele literackim”, „O poznawaniu dzieła literackiego” czy „Szkice z filozofii literatury”. W swoich pracach podejmował również zagadnienia ontologiczne, co pozwoliło mu sformułować teorię różnych sposobów istnienia.

Według Ingardena istnieją: byt absolutny, byty idealne, byty realne oraz byty czysto intencjonalne. Szczególnie dużo uwagi Ingarden poświęcił tym ostatnim bytom. Byty czysto intencjonalne, czyli wymyślone przez człowieka, istnieją zdaniem Ingardena dzięki aktywności ludzkiej myśli. I chociaż takie byty są najsłabsze pod względem ontologicznym, to mają ogromne znaczenie dla życia kulturalnego i rozwoju cywilizacji. Ingarden wyróżniał w tej kategorii wersję słabą (mono-subiektywną), dostępną tylko dla twórcy w trakcie aktu tworzenia, oraz wersję silną (inter-

subiektywną), która dzięki utrwaleniu na nośnikach, takich jak zapis na papierze czy wyrycie w kamieniu, staje się dostępna szerszej publiczności.

Dzieło sztuki (w tym wzorcowo dzieło sztuki literackiej), według Ingardena, stanowi odmianę silnego bytu czysto intencjonalnego, wytworzonego przede wszystkim w celu wywołania przeżycia estetycznego u odbiorców. Proces tworzenia dzieła literackiego łączy w sobie akty twórcze autora oraz fizyczne fundamenty, które umożliwiają jego utrwalenie i późniejszą dystrybucję – zarówno w formie zapisanej, jak i realizowanej podczas występów (np. w teatrze), czytania na lekcjach czy słuchania w radiu. Odbiór dzieła przez publiczność, jej przeżycia, wyobrażenia i emocje, stanowią kolejny etap, dzięki któremu intencjonalne dzieło literackie zyskuje nowe, konkretne znaczenia. Ingarden wskazuje także na wielowarstwowość dzieła, w której brzmienia słowne, znaczenia jednostek językowych (słów, zdań), świat przedstawiony oraz jego wizualne aspekty współistnieją z „miejscami niedookreślenia”, będącymi podstawą dla różnorodnych interpretacji, wykonan i konkretyzacji.

Percepcja estetyczna dzieła opiera się na przyjęciu postawy estetycznej, procesie tworzenia jego konkretnej formy oraz kontemplacji jakości estetycznych, które odsłaniają głębszy sens bytu i ludzkiej egzystencji. Im doskonalsze dzieło, tym intensywniej umożliwia przeżywanie tajemnicy istnienia i sytuacji granicznych, co stanowi cel sztuki według Ingardena.

Mariusz Orłowski